

УДК 343.3/76:343.61

Л.І. ТИЦЬКА, Львівський державний університет внутрішніх справ

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ОЗНАКОЮ СКЛАДІВ ЯКИХ Є ЖОРСТОКІСТЬ

Ключові слова: жорстокість, особлива жорстокість, катування, мучення, особливе мучення, страждання, кримінальне законодавство

Існуючий стан законодавства, практики, а також теорії кримінального права, в частині відповідальності за злочини, ознакою складів яких є жорстокість, веде до численних негараздів. Тому, безумовно, з'ясування дискусійних питань кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість, допоможе виявити переваги і недоліки окремих законодавчих конструкцій. Необхідність такого дослідження обумовлена тим, що від його вирішення залежатиме однозначність та обґрунтованість правозастосовної практики в частині кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість.

На сьогодні не має безсумнівних здобутків у вирішенні питань кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість. Разом із тим, одні науковці аналізували питання застосування норм за катування, що спричинило смерть потерпілого [1, с.73–79], інші – за жорстоке поводження з тваринами [2, с.144–146]. Також цю проблему частково розглядали у дисертаційних роботах такі вчені як М.П. Короленко [3], П.Ю. Константинов [4].

Проте у кримінально-правовій літературі не описувалися випадки кваліфікації катування з метою доведення до самогубства, не аналізувалася проблема відмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, що має характер особливого мучення внаслідок якого настала смерть потерпілого, від вбивства з особливою жорстокістю, а також не знаходило однозначного вирішення питання застосування норм за вчинення катування, що спричинило смерть потерпілого.

Теорія кримінального права та правозастосовна практика не виробили конкретних правил застосування положень Особливої частини Кримінального закону щодо злочинів, ознакою складів яких є жорстокість, але, разом із тим, не оминули своєю увагою питання кваліфікації насильницьких посягань. Як відомо, жорстокість є проявом насильства і тому правила інкримінування випадків жорстокого поводження базуватимуться на правилах кваліфікації насильницьких злочинів. Найбільш загальними серед них можна назвати такі:

1) кілька насильницьких дій, вчинених щодо одного і того ж потерпілого, коли йому спричинена шкода, яка охоплюється однією й тією ж нормою КК, кваліфікуються за однією статтею Особливої частини [5, с.164]. Наприклад, злочинець спершу виколов потерпілому очі, а потім відрізав вуха. Винному, в такому випадку, слід інкримінувати посягання, передбачене ч.2 ст.121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, що має характер особливого мучення» КК України;

2) якщо внаслідок суспільно-небезпечних дій була заподіяна шкода здоров'ю кільком особам, то скоєне необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів в залежності від кількості потерпілих [6, с.11]. Так, наприклад, якщо трьом потерпілим заподіювали сильний фізичний біль шляхом мучення, то дії суб'єкта злочину слід кваліфікувати за ч.1 ст.127 «Катування» КК України тричі;

3) спричинення одному й тому ж потерпілому шкоди під час кількох епізодів посягань кваліфікується за статтею, яка передбачає найбільш тяжку шкоду. Так, наприклад, якій кримінально-правовій оцінці підлягають дії злочинця, який спершу заподіяв потерпілому легкі тілесні ушкодження, а після цього вчинив катування. У теорії кримінального права В.О. Навроцький з цього приводу наводить слушний приклад. Зокрема, вказується, що тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення може полягати у заподіянні потерпілому кількох тілесних ушкоджень, кожне з яких не є

тяжким. У такому випадку автор зазначає, що діяння кваліфікуються за статтею, яка передбачає найбільш тяжку шкоду, а окремі тілесні ушкодження, які охоплюються поняттям «мучення», самостійній кваліфікації не підлягають [5, с.159]. Так само і в нашому випадку діяння кваліфікуватиметься тільки за статтею, яка передбачає відповідальність за катування.

Разом із тим, до питань, які неоднозначно вирішуються у теорії кримінального права та у правозастосовній діяльності, що стосуються кримінально-правової кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість, слід віднести такі:

- як кваліфікувати вчинення катування, що спричинило смерть потерпілої особи;
- як інкримінувати випадки заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що має характер особливого мучення, внаслідок якого настала смерть потерпілого;
- як кваліфікувати дії групи осіб, які спільно вчиняли злочин, проте умислом одного охоплювалось спричинення тяжких тілесних ушкоджень, що має характер особливого мучення, а іншого – вбивства з особливою жорстокістю;
- яку кримінально-правову норму застосувати до злочинця, який вчинив мордування з метою залякування.

Першим питанням, яке потребує з'ясування, є кваліфікація катування, що спричинило смерть потерпілого. У кримінальному законі відсутня окрема норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за такі дії, оскільки у ст.127 немає вказівки на спричинення смерті потерпілого. При цьому кваліфікація таких випадків не завжди дозволяє точно відобразити характер вчиненого злочину [1, с.75]. Ознайомившись із практикою судів у кримінальних справах за вчинення катування, ми виділили найбільш поширені ситуації, які потребують детального аналізу під час кваліфікації:

а) коли під час вчинення катування у злочинця виник прямий умисел на позбавлення життя;

б) вчинення катування, яке супроводжувалось заподіянням потерпілому фізичного чи

(або) морального страждання, внаслідок якого була заподіяна смерть через необережність;

в) вбивство з метою приховати факт вчинення катування потерпілого.

Розглядаючи першу ситуацію, можна стверджувати, що в такому випадку дії суб'єкта злочину слід кваліфікувати як вбивство з особливою жорстокістю (п.4 ч.2 ст.115 КК України). Постанова Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» та теорія кримінального права «катування» відносять до одного із способів позбавлення життя з особливою жорстокістю [7, с.125]. У літературі зазначають, що якщо потерпілому внаслідок насильницьких дій був заподіяний сильний фізичний біль чи фізичні або моральні страждання (катування), а також умисел злочинця був направлений на заподіяння смерті потерпілому, то такі дії слід кваліфікувати за п.4 ч.2 ст.115 Кримінального закону [1, с.74].

Такі міркування ґрунтуються на правилі правозастосування відповідно до якого діяння, при якому певні дії є способом, проміжною стадією об'єктивної сторони іншого, більш тяжкого суспільно небезпечного діяння, кваліфікується за статтею, яка передбачає склад більш тяжкого злочину [8, с.45]. Також вказується на те, що «якщо санкція статті про злочин більш сувора, ніж санкції статей, якими передбачена відповідальність за насильство, яким супроводжується такий злочин, то скоєне кваліфікується лише за нормою про цей «основний» злочин» [5, с.154].

У житті можливі ситуації, коли «катування» вчинялося не безпосередньо перед або під час вбивства з особливою жорстокістю, а задовго до позбавлення життя потерпілого. В результаті цього виникає питання: «Чи охоплюватимуться п.4 ч.2 ст.115 чинного КК України дії особи, яка заподіювала сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання, а через певний проміжок часу вбила потерпілого»? Мабуть, при вирішенні цього питання ключову роль відіграє спрямованість умислу злочинця. Зокрема, якщо буде дове-

дено, що винним був обдуманий відповідний план позбавлення життя потерпілого, до якого входило попереднє катування з метою «розтоптати» останнього і створити нестерпні умови останніх днів існування, то безперечно, застосовуватиметься стаття, яка передбачає відповідальність за умисне вбивство з особливою жорстокістю.

І, навпаки, якщо ж суб'єкт злочину вчинив катування, наприклад, з метою покарати потерпілого за дії, які скоєні ним, а через певний проміжок часу у нього виник умисел на вбивство з особливою жорстокістю, то дії винного кваліфікуватимуться за сукупністю (ч.2 ст.127 та п.4 ч.2 ст.115 КК України). Схожої позиції дотримуються представники кримінально-правової доктрини, які вказують, що кваліфікація вбивства в сукупності з катуванням може бути здійснена лише в тому випадку, коли умисел на вбивство виник у був реалізований після катування [9, с.18]. З цього приводу наведемо приклад із практики. Так, підсудний в період з середини грудня 2009 року, з метою покарання та залякування малолітньої дочки своєї співмешканки, а також для забезпечення бажаної для нього поведінки у подальшому систематично заподіював дитині фізичні та моральні страждання, а саме: завдавав їй численні удари долонями рук, кулаками, шмагав ременем та лозиною по різних частинах тіла. Це тривало протягом двох тижнів.

Через кілька днів, займаючись «вихованням» дитини, прив'язав її мотузкою за ліву ногу в ділянці гомілки до дверної ручки, таким чином, що її нога була підвішена у повітрі на декілька сантиметрів над підлогою, і тримав у такому положенні протягом 5 хвилин. Після цього накинув мотузку на шию потерпілої спереду під підборіддя, завів кінці мотузки за шию та підняв її вгору таким чином, щоб тіло було підвішене у повітрі і тримав дитину у такому положенні декілька секунд. 10 січня з метою вбивства дитини, почав затискати їй отвори носу та роту долонями своїх рук, а потім накинув на шию мотузку та здавив органи ший, утримуючи у та-

кому положенні до того часу, поки вона не припинила подавати ознаки життя [10]. Суд кваліфікував дії підсудного за статтями ч.1 ст.127 та п.4 ч.2 ст.115 КК України.

Аналізуючи випадок спричинення смерті через необережність внаслідок катування, слід зазначити, що застосування норм потрібно здійснювати дотримуючись правила, яке зводиться до того, що при фактичному посяганні на два об'єкти, якщо умисел злочинця був спрямований на заподіяння шкоди лише одному з них, вчинене слід кваліфікувати як закінчений умисний злочин і необережний злочин, яким потерпілому фактично була заподіяна шкода [11, с.288]. Схожої позиції дотримується Ю. Ляпунов, який переконаний, що якщо в диспозиції статті немає вказівки на відповідальність за діяння, внаслідок яких наступили більш тяжкі суспільно-небезпечні наслідки, то вони повинні підлягати додатковій кваліфікації за статтею Кримінального закону, яка передбачає такі наслідки [12, с.62]. Тобто, у цьому випадку, дії злочинця слід кваліфікувати за ч.1 ст.127 «Катування» та ст.119 «Вбивство через необережність» чинного КК України.

Не менш важливим є вирішення питання кваліфікації катування з метою доведення до самогубства. У теорії кримінального права стверджують, що в такому випадку дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених за ст.120 і частинами 1 чи 2 ст.127 КК України [13, с.296]. Проте, зі змісту диспозиції статті, яка передбачає відповідальність за доведення до самогубства, видно, що одним із способів вчинення цього посягання є жорстоке поводження. Окрім того, одним із різновидів діяння виступає примус до вчинення протиправних дій, який водночас є метою під час вчинення катування. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.120 Кримінального закону, характеризується прямим умислом до діяння, а також умислом або необережністю до наслідків.

Звідси випливає, що якщо суб'єкт злочину заподіював сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання з метою примуси-

ти потерпілого вчинити дії, що суперечать його волі, то, на наш погляд, необхідно застосувати тільки статтю, яка передбачає відповідальність за доведення до самогубства, оскільки катування є проявом жорстокого поводження. У всіх інших випадках (коли метою катування буде отримання відомостей чи визнання, або з метою покарання його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб) дії злочинця необхідно кваліфікувати за сукупністю (ст.120 і ст.127 КК України).

Нарешті зупинимось на питаннях кваліфікації умисного вбивства з метою приховати факт вчинення катування потерпілого. В одному із коментарів до КК зазначається, що якщо винний вчинив інший злочин та умисне вбивство з метою його приховання, то до нього необхідно застосовувати п.9 ч.2 ст.115 та відповідну статтю КК, яка передбачає відповідальність за інший вчинений ним злочин [13, с.270]. Отже, в нашому випадку, жодних труднощів з приводу кваліфікації дій суб'єкта посягання не виникатиме і вчинене кваліфікуватиметься за ст.127 та п.9 ч.2 ст.115 КК України.

У теорії кримінального права наводять ще один цікавий приклад вчинення злочину за ознакою жорстокості. Зокрема, вказується, що потерпілому було спричинене тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого останній втратив свідомість. При цьому, злочинець, думаючи, що вчинив вбивство, вирішив приховати труп і облив потерпілого бензином та підпалив, проте смерть наступила внаслідок багаточисельних опіків [14, 189]. Безперечно, хоча і потерпілий відчував фізичні страждання перед смертю і дії суб'єкта посягання перебувають у безпосередньому причинному зв'язку із наслідками, проте не можуть кваліфікуватися за п.4 ч.2 ст.115 Кримінального закону, оскільки винний не мав наміру позбавляти життя потерпілого з особливою жорстокістю.

На практиці можливі й такі ситуації, коли під час вчинення катування потерпілому

спричиняються тілесні ушкодження. За таких умов виникає наступне питання: «Чи охоплюватиметься катуванням заподіяння сильного фізичного болю, що спричинило тілесні ушкодження»? У диспозиції статті, яка передбачає відповідальність за катування, не міститься вказівки на такі наслідки як тілесні ушкодження. Проте у ч.2 ст.121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження» КК використовується термін «особливе мучення», яке охоплює спричинення тяжких тілесних ушкоджень. Звідси випливає, якщо винний спричиняв потерпілому тяжкі тілесні ушкодження шляхом мучення з метою залякування, то в такому випадку дії злочинця кваліфікуватимуться за ч.2 ст.121 КК. У всіх інших випадках, де має місце інша мета (спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, покарати за дії, які він скоїв тощо) дії суб'єкта посягання необхідно кваліфікувати за відповідною частиною статті 127 КК та ч.1 ст.121 КК.

Наступним питанням, яке потребує розгляду, є проблема відмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, що має характер особливого мучення внаслідок якого настала смерть потерпілого, від вбивства з особливою жорстокістю. Адже в обох випадках потерпілому заподіюються фізичні та (або) психічні страждання та настає смерть. Зі змісту ч.2 ст.121 КК України напрашується висновок, що внаслідок тяжкого тілесного ушкодження смерть потерпілого настає з необережності. Натомість, ставлення винного до спричинення потерпілому особливого мучення характеризується прямим умислом.

Слід також пригадати той факт, що до вбивства з особливою жорстокістю відносять вбивство, що супроводжувалось мордуванням, мученням, заподіянням великої кількості тілесних ушкоджень тощо [7, с.125], а до особливого мучення – дії, які мають характер мордування або катування тощо [13, с.285]. Тобто, виходить, що внаслідок однакових дій (заподіяння тілесних ушкоджень та мучення потерпілого) в одних випадках дії злочинця кваліфікують як вбивство з особливою жор-

токістю (п.4 ч.2 ст.115 КК), а в інших – як тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч.2 ст.121 КК).

Тому, мабуть, вирішення зазначеної проблеми, передусім, залежить від суб'єктивного ставлення винного до наслідків таких діянь. Верховний Суд України з цього приводу зазначає, що для відмежування вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, судам необхідно ретельно досліджувати докази, що мають значення для змісту та спрямованості умислу суб'єкта посягання. Відповідно, питання про умисел слід вирішувати, виходячи із способу вчинення злочину, застосованих знарядь, а також кількості, характеру та локалізації поранень тощо. Також вказується на те, що якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має [7, с.132].

У теорії кримінального права зазначають, що при відмежуванні умисного тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого від вбивства у слідчо-прокурорській і судовій практиці враховують поведінку винного після вчинення злочину [15, с.372]. Тобто виявлення страху, стурбованості станом здоров'я потерпілого (надання першої медичної допомоги, виклик швидкої медичної допомоги тощо). Також обґрунтовується, що будь-які сумніви при тлумаченні кримінального закону, його застосуванні повинні вирішуватися на користь підсудного [15, с.95].

У вищезазначеній справі вказується, що у судовому засіданні підсудні свою вину у вчиненні інкримінованого їм злочину визнали повністю та пояснили, що побиття здійснювали як засіб впливу примушування до виконання своїх вказівок. Окрім того, вказали, що не хотіли вбивати потерпілого і навіть робити масаж серця та штучне дихання, але через 2 хвилини зрозуміли, що потерпілий помер. Отже, суд правильно інкримінував дії винних за ч.2 ст.121 Кримінального закону, оскільки,

по-перше, у них не було умислу на вчинення вбивства з особливою жорстокістю, і, по-друге, злочинці після побиття робили спроби повернути потерпілого до життя.

Коло випадків, коли відповідне суспільно небезпечне посягання передбачене одночасно кількома нормами, є достатньо широке. У теорії кримінального права зазначається, що особа, яка застосовує кримінально-правові норми, достатньо часто стикається з необхідністю визначити, якій з кількох норм, що «підходять» до того чи іншого випадку, слід надавати перевагу, оскільки в КК немає правил, які б визначили порядок правозастосування при конкуренції норм [15, с.250]. Як приклад, можемо навести ч.2 ст.126 КК та ч.1 ст.127 КК, де одні і ті ж діяння мають місце в різних посяганнях. За таких умов виникає питання: «Яку застосовувати кримінально-правову норму до особи, яка вчинила мордування потерпілого з метою залякування»? В одному із коментарів до чинного Кримінального законодавства вказується, що «у разі завдання удару, побоїв тощо, які завдали фізичного болю, з метою спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їхній волі, покарати потерпілого за дії, які він скоїв або у скоєнні яких він підозрюється... вчинене утворює склад злочину катування і потребує кваліфікації за ст.127» КК України [13, с.293].

На перший погляд, видається, що кваліфікація мордування з метою залякування не становить особливої складності, оскільки ч.2 ст.126 «Побої і мордування» КК України прямо передбачає кримінальну відповідальність за таке посягання. Проте ч.1 ст.127 «Катування» Кримінального закону також містить вказівку на вчинення злочину з метою залякування. Хоча у самій диспозиції статті не передбачено термін «мордування», проте використовується поняття «інші насильницькі дії», до яких в теорії кримінального права прийнято відносити поняття «мордування» [13, с.294].

В одному із коментарів до чинного КК зазначається, що спричинення побоїв, мордування під час катування повністю охоплюється ст.127 КК України. Такої ж позиції

дотримується практика. Так, винний був засуджений за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.127 КК України. Злочинець, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, біля свого будинку на ґрунті неприяних стосунків із потерпілим, катував його, що виразилось в нанесенні численних ударів в область голови руками та костилем, мучення у вигляді тривалого позбавлення просторової орієнтації, яке супроводжувалось прив'язуванні мотузкою до дерева з подальшим придушуванням ший, мордування у вигляді проколювання металевією шпилькою м'язів під нігтями, шкірних покривів живота та ребер [16].

Разом із тим, слід пам'ятати, що за ступенем суспільної небезпеки, злочин, який передбачений статтею 127 КК є більш небезпечним, ніж посягання, яке передбачене ст.126 КК, адже, по-перше, зі змісту самих диспозицій статей видно, що «катуванням» заподіюється сильний фізичний біль, натомість, «мордуванням» – фізичний біль, тобто останнім діянням повинна спричинитися менша шкода потерпілому, ніж першим, і, по-друге, такі висновки впливають з аналізу санкцій, де за «катування» передбачена вища міра покарання, ніж за вчинення дій, що мають характер мордування.

В цілому можна констатувати, що проблеми кваліфікації розглядуваних злочинів становлять не лише практичний, але й теоретичний інтерес та, безперечно, потребують глибокого аналізу. Разом із тим, існуючий стан розроблення проблеми кваліфікації досліджуваних злочинів не можна вважати достатнім, оскільки багато рішень щодо застосування норм, ознакою складів яких є жорстокість, мають неоднозначні оцінки та ускладнюють процес застосування кримінально-правових норм на практиці.

ЛІТУРАТУРА

1. Поліщук Ю. О. Кваліфікація катування, що спричинило смерть потерпілого / Ю. О. Поліщук // Право і безпека. – 2009. – № 2. – С. 73–79.

2. Копилян В. А. Проблеми кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами при контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / В. А. Копилян // Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах : матер. Міжнар. наук. -практ. конф. (Дніпропетровськ, 12.10.2007 р.). – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 144–146.

3. Короленко М. П. Кваліфікація умисних вбивств за обтяжуючих обставин : монографія / М. П. Короленко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 172 с.

4. Константинов П. Ю. Влияние жестокости преступного поведения на квалификацию убийства: дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Константинов П. Ю. – М., 2003. – 185 с.

5. Навроцький В. О. Насильство з кримінальним правом України / В. О. Навроцький // Збірник наукових праць Львівськ. держ. ін-ту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. Серія «Юридичні науки» / за ред. О. І. Сушинського. – Львів : ЛДІНТ ім. В. Чорновола, 2007. – С. 149–166.

6. Авраменко О. В. Методичні рекомендації щодо кваліфікації та розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи (умисні вбивства та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень) для працівників підрозділів дізнання та досудового слідства / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, В. М. Бараняк І. В. Красницький Т. І. Созанський, О. І. Цивінський. – Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 80 с.

7. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / упоряд. П. С. Берзін. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2010. – 392 с.

8. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / М. Й. Коржанський. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

9. Андреева Л. А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельст-

вах : учеб. пособие / Л. А. Андреева. – СПб., 1998. – 56 с.

10. Вирок Апеляційного суду Полтавської області : від 16.08.2010 р. / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua. Справа № 1-19/2010.

11. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.

12. Ляпунов Ю. Квалификация умышленного причинения в состоянии сильного душевного волнения тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего / Ю. Ляпунов // Социалистическая законность. – 1977. – № 2. – С. 62–65.

13. Научно-практический комментарий Криминального кодекса Украины / за ред. М. И. Ме-

льника, М. И. Хавронюка. – 5-е вид., переработанное и дополненное. – К. : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

14. Андреева Л. А. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность / Л. А. Андреева, П. Ю. Константинов. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 210 с.

15. Навроцкий В. О. Основы криминально-правовой квалификации : навч. посіб. / В. О. Навроцкий. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

16. Вирок Путильського районного суду Чернівецької області : від 13.08.2010 р. / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua. Справа № 1-69/2010 р.

Тицька Л. І. Дискусійні питання кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість / Л. І. Тицька // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 983–989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12tlijeg.pdf>

Визначаються особливості кваліфікації злочинів, ознакою складів яких є жорстокість; розглядаються випадки застосування норм за вчинення катування, що спричинило смерть потерпілого; тяжкого тілесного ушкодження, що має характер особливого мучення, внаслідок якого настала смерть потерпілого; мордування з метою залякування тощо.

Тицька Л.И. Дискуссионные вопросы квалификации преступлений, признаком составов которых жестокость

Определяются особенности квалификации преступлений, признаком составов которых является жестокость; рассматриваются случаи применения норм за совершение пыток, повлекшее смерть потерпевшего; тяжкого телесного повреждения, который имеет характер особого мучения, вследствие которого наступила смерть потерпевшего; истязание с целью запугивания и тому подобное.

Titska L.I. Discussion on the Qualifications of Crimes is a Sign Consisting of Cruelty

Defined features qualify the crime, the basis of warehouses which are cruelty, considered the application of the rules for committing torture, which causes the death of the victim, grievous bodily harm with a special character torture, which occurred as a result of death of the victim; torture to intimidate others.